

Василь Ф. Кифяк
**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СЦЕНАРНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ПРИКОРДОННОГО РЕГІОНУ**

У статті виділено конкурентні переваги та пріоритетні напрямки соціально-економічного розвитку прикордонного регіону. Встановлено передумови побудови сценаріїв прогнозування. Для розробки варіативних сценаріїв регіонального розвитку запропоновано враховувати ефективність використання економічного потенціалу прикордонного регіону.

Ключові слова: сценарій; прогнозування; соціально-економічний розвиток; прикордонний регіон.

Форм. 3. Табл. 1. Літ. 14.

Василий Ф. Кифяк
**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СЦЕНАРНОГО
ПРОГНОЗИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО
РАЗВИТИЯ ПРИГРАНИЧНОГО РЕГИОНА**

В статье выделены конкурентные преимущества и приоритетные направления социально-экономического развития приграничного региона. Установлены предпосылки разработки сценариев прогнозирования. Для разработки вариативных сценариев регионального развития предложено учитывать эффективность использования экономического потенциала приграничного региона.

Ключевые слова: сценарий; прогнозирование; социально-экономическое развитие; приграничный регион.

Vasyl F. Kyfyak¹
**THEORETICAL GROUNDS FOR SCENARIO FORECASTING
OF SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT OF A BORDER REGION**

Competitive advantages and priority directions in social and economic development of a border region are highlighted in the article. Prerequisites for scenarios forecasting are established. To design variant-based scenarios in regional development it is proposed to take into account the effectiveness of the economic potential use by the border region.

Keywords: scenario; forecasting; socioeconomic development; border region.

Постановка проблеми. В умовах цивілізаційних змін розробка різних сценаріїв соціально-економічного розвитку регіонів передбачає дослідження теоретичних засад та подальший розвиток методологічних підходів до обґрунтування сценарного прогнозування, що має на меті досягнення соціально-економічного прогресу в майбутньому. Окремого дослідження потребує теоретичне забезпечення розробки сценаріїв соціально-економічного розвитку прикордонного регіону. Тут існує необхідність у дослідженні закономірностей економічних процесів регіонального розвитку з урахуванням умов, специфіки та визначення особливостей прикордонних територій, встановленні принципів прогнозування, обґрунтуванні перспектив та варіантному передбаченні майбутнього соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх публікацій. У сучасній економічній науці досить ґрунтовно представлені теоретико-прикладні підходи до вибору і обґрунтування сценаріїв соціально-економічного розвитку регіонів. Ці проблеми розглядалися низ-

¹ Chernivtsi Trade and Economic Institute of Kyiv National Trade and Economics University, Ukraine.

кою вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, такі науковці, як С.І. Доронцов, Л.Г. Черняк, П.П. Борщевський та ін. розглядають регіональний розвиток не лише через призму природно-географічних умов, а з «певним поєднанням соціально-економічних, демографічних, регіонально-культурних, екологічних та інших ознак» [7, 93]. Такий підхід підтримує і В.Є. Лучик, пропонуючи планомірний та комплексний розвиток регіону шляхом економічної цілісності, соціальної спрямованості та екологічної безпеки [4, 23], що є вкрай важливим, зокрема, і для прикордонного регіону. Вагомий внесок у прогнозування та моделювання економіки регіонів України зроблено О.О. Бакаєвим [5], та В.М. Гейцем [2]. Використання сценарного прогнозування регіонального розвитку висвітлено у працях Р. Карелло, Р. Камагне, Б.Чізоліні, Х. Фратесі, які стверджують, що результатом розробки сценарію є рекомендація щодо формування сильної політики регіону або довгострокової стратегії розвитку [10, 2]. Т. Картер та Е. Ла Ровер вважають, що сценарій – це послідовний внутрішньо стійкий і правдоподібний опис можливого майбутнього [11]. Проблеми та перспективи розвитку прикордонних регіонів також досліджувались такими науковцями як Е. Барбієр [9], Е. Градус [13], Х. Лісвік [13] та іншими. «Розуміння причин економічного зростання і розвитку залишається центральним завданням економіки», вважає К. Віл'ямсон [14], присвячуючи свої дослідження діяльності формальних і неформальних, економічних, політичних, соціальних і законних інституцій конкретного регіону.

Разом з тим, в Україні сценарне прогнозування не отримало достатнього розвитку, особливо в частині теоретичного обґрунтування використання методу сценаріїв при розробці стратегій на середньо- і довгострокову перспективу в прикордонних регіонах.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад сценарного прогнозування та альтернативних напрямків соціально-економічного розвитку прикордонного регіону з урахуванням його економічного, природно-ресурсного, трудового, наукового потенціалів, ціннісних пріоритетів та необхідності збереження природного середовища для майбутніх поколінь.

Основні результати дослідження. В основі прогнозування соціально-економічного розвитку регіону лежить припущення про те, що майбутній стан регіональної економіки значною мірою зумовлюється її минулим і теперішнім станами. Майбутнє несе в собі і елементи невизначеності. Це пояснюється наявністю варіантів можливого розвитку. Важливим є і те, що дія економічних законів у майбутньому залежить не тільки від минулого і теперішнього стану економіки, але й від управлінських рішень, які мають бути прийняті і реалізовані в майбутньому.

Основним призначенням сценарного прогнозування соціально-економічного розвитку регіону є визначення генеральної мети розвитку регіону, послідовне відображення вирішення поставлених завдань, виявлення можливих перепон та недоліків.

Сценарії соціально-економічного розвитку прикордонного регіону мають враховувати характер соціальних, економічних і екологічних проблем щодо збалансованого ресурсовикористання, особливості транскордонного співро-

бітництва, ментальність мешканців регіону, етнічні зв'язки і просторовий розвиток в цілому.

Досліджуючи особливості сценарного аналізу прикордонного регіону, Ю.Г. Королюк визначає 4 аспекти їх прояву: аспект об'єкта дослідження; аспект оточуючого (зовнішнього) середовища; аспект використаних підходів до моделювання (формалізації) об'єкта дослідження; аспект підсистеми управління об'єктом (його керуваність) [3].

На прикладі Чернівецької області, яка є прикордонним регіоном, встановлено, що важливою передумовою розробки сценаріїв прогнозування соціально-економічного розвитку регіону є аналіз соціально-економічного стану, забезпеченість природними ресурсами, трудовим, науковим потенціалом, динаміка розвитку промисловості, сільського господарства, сфери послуг, а також можливості розширення економічної співпраці з прикордонними регіонами сусідніх країн.

Поступове зростання основних економічних показників області є основою розробки позитивного сценарію соціально-економічного розвитку території у майбутньому. Як стверджують Е. Гафео та Ю. Канзіан, динаміка основних економічних показників і механізмів громадських очікувань відіграє ключову роль у визначенні ефективності чинної макроекономічної політики [12, 660].

Ситуаційний аналіз показників видів економічної діяльності у Чернівецькій області сприяє визначенню їх впливу на загальний соціально-економічний розвиток регіону та є основою для розробки відповідного прогностичного сценарію з урахуванням пріоритетності та вагомості кожного напрямку. Такий підхід дозволяє використати індуктивний метод наукового дослідження, що найбільше підходить для системного опису інтересів, цілей, ресурсів, тактик економічних акторів прикордонного регіону та зв'язків між ними. Виокремлення основних видів господарської діяльності дає можливість перейти до їх синтезу та узагальнення властивостей, що є характерним для індуктивного методу дослідження.

Важливу роль у стратегічному прогнозуванні та розробці різних сценаріїв соціально-економічного розвитку відіграє трудовий потенціал. Тут важливо враховувати, що в регіоні, де персонал являє собою не просто соціально-економічний клас, а високий потенціал людського ресурсу, збільшується прибутковість та потенціал росту [8, 17].

Проведене дослідження в Чернівецькій області засвідчує, що на її соціально-економічний розвиток великий вплив мають не тільки природно-ресурсний, трудовий, науковий потенціали, розвиток промисловості, сільського господарства, сфери послуг та інших видів діяльності, але й два взаємопов'язаних аспекти: прикордонність та периферійність.

Прикордонний аспект (кордон з Румунією та Молдовою) пов'язаний з виконанням бар'єрних, контактних, дифузних та інших функцій, які характеризуються відкритістю і проникливістю та виражаються через ефектів відчуження, співіснування, співробітництва та інтеграції.

Аспект периферійності обумовлений віддаленістю від центру. Чернівецька область є периферійною областю України і водночас суспільно-економіч-

ним центром регіону, на життя якого має значний вплив кордон та транскордонні зв'язки. Якщо враховувати роботу єврорегіону «Верхній Прут» та спрощений порядок перетину кордону з Румунією для мешканців, що проживають у 30-кілометровій зоні від кордону, який вступив в дію у 2015 р., то поняття транскордонної співпраці передбачає не тільки як співпрацю сусідніх регіонів по обидві сторони від кордону, але й єдиний економічний простір [1].

Комплексний аналіз факторів сукупного впливу на розвиток прикордонного регіону та їх значення для конкретного виду діяльності дає можливість застосовувати дедуктивний метод наукового дослідження, перевагою якого є інтегральний розгляд факторів впливу на регіон, що дозволяє дослідити системні ефекти впливу вхідних параметрів на вихідні.

Дослідження засвідчують, що економічна політика в регіоні спрямована на розширення зв'язків з прикордонними регіонами сусідніх держав, створення стартапів, реалізацію інноваційних проектів, залучення інвестицій, у т.ч. іноземних у основний капітал пріоритетних галузей економіки регіону.

Враховуючи природно-ресурсний, економічний, трудовий та науковий потенціали, прикордонний аспект (спільна історія, культурні надбання, етнічні зв'язки, традиції) та аспект периферійності пропонуємо такі пріоритетні напрямки соціально-економічного розвитку Чернівецької області: транскордонне співробітництво; розбудова та модернізація транспортної інфраструктури; технологічне оновлення харчової, легкої і деревообробної промисловостей; розвиток агропромислового комплексу; розвиток рекреаційно-туристичної сфери.

Для цього область має конкурентні переваги, на основі яких бажано розробляти прогностичні сценарії соціально-економічного розвитку регіону, а саме:

- економіка області націлена на інноваційно-інвестиційну модель розвитку, транскордонне співробітництво і розбудову транзитних мереж;
- вигідне економіко-географічне положення на перетині шляхів Центральної, Східної та Південної Європи, кордони з Молдовою та Європейським Союзом (Румунія);
- функціонування єврорегіону «Верхній Прут»;
- потужний науковий та освітянський центр;
- помірний клімат;
- добра екологічна ситуація

У ході проведеного дослідження було визначено, що сценарне прогнозування соціально-економічного розвитку прикордонного регіону має два основних призначення:

1. Передбачення й попередній аналіз якісних змін, які можуть виникати в результаті певних економічних, технічних або організаційних заходів, в умовах невизначеності їх проведення.

2. Визначення умов досягнення бажаної мети в розвитку регіону і встановлення проблем, які можуть виникнути на шляху досягнення цієї мети.

Враховуючи основні складові економіки Чернівецької області та регіональні особливості організації економічної діяльності, характер використання природно-ресурсного потенціалу, ціннісні пріоритети регіону (поліетнічність,

спільність мови, релігії), а також визначені конкурентні переваги регіону, пропонуємо для розробки варіативних сценаріїв розвитку соціально-орієнтованої економіки такі принципи прогнозування:

- принцип територіальності (геополітичне та географічне розташування області);
- принцип науковості (обґрунтування прогнозів з урахуванням об'єктивних закономірностей соціально-економічного життя прикордонного регіону);
- принцип оцінки сучасного стану розвитку економіки прикордонного регіону;
- системний принцип, що передбачає комплексний підхід до прогнозування та довгострокового планування;
- принцип альтернативності можливих шляхів розвитку економіки регіону;
- принцип екологічності;
- принцип поєднання прикордонного територіального розташування та раціонального використання всіх видів природних ресурсів;
- принцип узгодженості транскордонних суспільних, колективних і особистих інтересів з урахуванням поліетнічності регіону, спільної ідеології, у т.ч. мови, релігії тощо.

Будь-який сценарій включає два види змінних: екзогенні та ендегенні. Екзогенні змінні задаються ззовні і формуються поза регіоном, у сценарії вони є незалежними величинами. Ендегенні змінні формуються у межах регіону і є залежними.

Використовуючи отримані результати наукових досліджень та підходи до сценарного прогнозування з [6], пропонуємо такі варіативні сценарії:

1. Зростання потенціалу розвитку регіону та зростання рівня соціально-економічного розвитку;
2. Зниження потенціалу розвитку регіону і зниження рівня соціально-економічного розвитку;
3. Зростання потенціалу розвитку регіону і зниження рівня соціально-економічного розвитку;
4. Зниження потенціалу розвитку регіону і зростання рівня соціально-економічного розвитку;
5. Сталий рівень потенціалу розвитку регіону та зростання рівня соціально-економічного розвитку;
6. Сталий рівень потенціалу розвитку регіону та зниження рівня соціально-економічного розвитку;
7. Зростання потенціалу регіонального розвитку при сталому рівні соціально-економічного розвитку;
8. Зниження потенціалу регіонального розвитку при сталому рівні соціально-економічного розвитку.
9. Сталий потенціал регіонального розвитку при сталому рівні соціально-економічного розвитку.

Одним із дієвих підходів до побудови сценаріїв соціально-економічних процесів є використання показника ефективності потенціалу регіону, що доз-

воляє запропонувати можливі варіанти реалізації стратегії регіонального розвитку.

Для побудови та реалізації відповідних сценаріїв необхідні чітке і однозначне визначення критеріїв оцінки потенціалу регіонального розвитку та ефективності його використання в регіоні, розробка методичного апарату, адекватного економічним реаліям і його послідовне застосування. При точному виявленні діапазону коливань ефективності потенціалу розвитку території, стає можливим визначення причини його нераціонального використання.

Оцінювання і обґрунтування можливих варіантів коливань ефективності використання потенціалу соціально-економічного розвитку регіону дозволяє визначити ефективний сценарій, а також скорегувати перспективні показники соціально економічного стану регіону.

На основі співвідношення

$$Y(t) = \frac{Riven(t+1)}{Potenc(t)} \quad (1)$$

можна розрахувати декілька варіантів можливих сценаріїв регіонального розвитку, де $Y(t)$ – ефективність використання потенціалу розвитку регіону в t -му році; $Riven(t+1)$ – рівень соціально-економічного розвитку регіону у $(t+1)$ -му році; $Potenc(t)$ – потенціал соціально-економічного розвитку регіону у t -му році.

Для визначення рівня $Riven(t+1)$ або потенціалу $Potenc(t)$ соціально-економічного розвитку регіону запропоновано такі функціональні компоненти: фінансові, інноваційно-інвестиційні, соціальні, екологічні, енергетичні, інфраструктурні, зовнішньоекономічні, показники яких формуються під впливом прикордонного розміщення регіону, транскордонного співробітництва тощо.

Для спільного використання якісно різнорідних даних необхідні процедури зведення їх до співставного вигляду (нормування), що дозволить застосувати ці дані в єдиних схемах прогнозно-аналітичних розрахунків.

Інтегральний індекс кожної компоненти визначається з рівності:

$$I_i = \frac{1}{m_i} \sum_{j=1}^{m_i} (\alpha_{ij} \times P_{ij}), \quad i=1, \dots, n, \quad (2)$$

де I_i – інтегральний критерій i -ої компоненти; α_{ij} – вага j -го показника i -ої компоненти, $\sum_{j=1}^{m_i} \alpha_{ij} = 1, i=1, \dots, n$; P_{ij} – нормативне значення j -го показника i -ої компоненти; m_i – число показників i -ої компоненти; n – загальне число компонент.

Значення α_{ij} береться із знаком плюс (мінус), якщо більше значення показника P_{ij} позитивно (негативно) впливає на інтегральний індекс відповідної компоненти.

Необхідно зазначити, що прикордонний аспект має значний вплив на соціально-економічний розвиток регіону та створює необхідні умови для більш ефективного використання його природно-ресурсного, економічного, трудового та наукового потенціалів.

Інтегральні індекси всіх компонент об'єднуються в інтегральний показник соціально-економічного розвитку регіону або потенціалу регіонального розвитку, що обчислюється за формулою:

$$I = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n I_i}. \quad (3)$$

Виходячи з можливих значень інтегрального показника ($I \in [0; T]$) соціально-економічного розвитку регіону та його потенціалу, запропонована градація його рівнів, що представлена у табл. 1.

Таблиця 1. Градація рівнів інтегрального індексу соціально-економічного розвитку регіону та його потенціалу, авторська розробка

№	Значення інтегрального показника	Рівень	Варіативні сценарії
1	$I \in [0; T/6)$	Економічний і соціальний колапс	2
2	$I \in [T/6; T/3)$	Зона критичного ризику	6, 8
3	$I \in [T/3; T/2)$	Зона помірному ризику	3, 4
4	$I \in [T/2; 2T/3)$	Зона можливого ризику	9
5	$I \in [2T/3; 5T/6)$	Стійкий рівень	5, 7
6	$I \in [5T/6; T]$	Високий (оптимальний) рівень	1

Використання такого підходу дозволяє спрогнозувати найбільш вірогідні сценарії розвитку регіону:

- **песимістичний**, коли регіон розвивається за 2-им, 6-им або 8-им варіативним сценарієм;
- **реалістичний**, коли регіон розвивається за 3-им, 4-им або 9-им варіативним сценарієм;
- **оптимістичний**, коли регіон розвивається за 5-им, 7-им або 1-им варіативним сценарієм.

На основі даних табл. 1 можна зробити висновки про ефективність використання потенціалу соціально-економічного розвитку регіону. Високий рівень буде чітким сигналом про правильність обраної стратегії розвитку прикордонного регіону і про конкурентоспроможність його продукції на внутрішніх і зовнішніх ринках.

Стійкий рівень спостерігається у випадку, коли необхідно приділяти першочергову увагу окремим компонентам соціально-економічного розвитку регіону, інтегральні індекси яких не задовольняють відповідні оптимальні чи порогові значення. Це має стати початком ґрунтовного аналізу стану розвитку прикордонного регіону і коригування відповідних управлінських рішень.

Потрапляння значення ефективності використання потенціалу розвитку регіону в зону можливого або помірному ризику свідчить про уповільнення соціального-економічного розвитку регіону або про неефективне використання потенціалу регіону. Внесення коректив тільки в управлінські рішення ситуацію вже не покращує, негайно повинні включатись всі елементи самоза-

хисту регіональної системи з метою коригування стратегії регіонального розвитку.

Вочевидь, що такий стан автоматично буде близьким до критичного, адже всі компоненти складових безпосередньо пов'язані між собою і загрозливий стан однієї із складових є одночасно таким і для інших, що неминуче призведе в майбутньому до критичного стану регіону без відповідних стратегічних змін його розвитку.

Висновки. На основі використання показника ефективності потенціалу регіону, встановлених принципів прогнозування, визначено найбільш вірогідні сценарії розвитку регіону, що забезпечить оптимальне освоєння природних ресурсів, розширення транскордонного співробітництва, ефективно використання транзитності регіону та мінімізацію ризиків, незалежно від розвитку подій у майбутньому.

Сценарний метод спрямований на прогнозування і більш складних процесів: динаміки розвитку міжнародних відносин між країнами сусідами, у т.ч. і прикордонними регіонами, їх окремими проблемними напрямками. Саме тому розробка різного роду можливих сценаріїв соціально-економічного розвитку дає можливість сформувати моделі рекомендацій, що стануть основоположними в подальшій діяльності регіональної та державної влади.

Це орієнтує на постановку завдань з підготовки пропозицій для органів влади прикордонних регіонів та розробку конкретних заходів, прийняття оптимальних поточних і перспективних планів, спираючись на розроблений сценарій соціально-економічного розвитку прикордонного регіону і оцінку прийнятих рішень з урахуванням їх наслідків у прогнозованому періоді.

Перспективи подальших досліджень щодо сценарного прогнозування соціально-економічного розвитку прикордонного регіону передбачають вивчення динаміки рівня життя населення, доходів, демографії, споживання продуктів харчування та товарів життєзабезпечення, розвитку соціальної інфраструктури тощо.

1. Угода між Кабінетом міністрів України та Урядом Румунії про малий прикордонний рух від 02.10.2014 // www.oda.cv.ua.

Uhoda mizh Kabinetom ministriv Ukrainy ta Uriadom Rumunii pro maliy prykordonnuy rukh vid 02.10.2014 // www.oda.cv.ua.

2. Гець В.М. Сценарії та прогнози довгострокового розвитку економіки України // Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку: Кол. монографія / За ред. В.М. Гейця. – К., 2003. – С. 120–135.

Heiets V.M. Stsenarii ta prohnozy dovhostrokovoho rozvytku ekonomiky Ukrainy // Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovhostrokovoho rozvytku: Kol. monohrafiia / Za red. V.M. Heitsia. – K., 2003. – S. 120–135.

3. Королюк Ю.Г. Особливості сценарного прогнозування соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2015. – №10 // www.dy.nayka.com.ua.

Koroliuk Iu.H. Osoblyvosti stsenarnoho prohnozuvannia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku prykordonnnykh rehioniv // Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. – 2015. – №10 // www.dy.nayka.com.ua.

4. Лучик В.Є. Політика регіонального розвитку: рівні, види та методи: Монографія. – Кам'янець Подільський: ПП Зволейко Д.Г., 2012. – 400 с.

Luchyk V.Ie. Polityka rehionalnoho rozvytku: rivni, vydy ta metody: Monohrafiia. – Kam'ianets Podilskyi: PP Zvoleiko D.H., 2012. – 400 s.

5. Методи, моделі і інформаційні технології в управлінні економічними системами різних рівнів ієрархії: Монографія / О.О. Бакаєв та ін.; Ред. О.О. Бакаєв; НАН України, Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій і систем. – К.: Логос, 2008. – 127 с.

Metody, modeli i informatsiini tekhnologii v upravlinni ekonomichnykh systemamy riznykh rivniv iierarkhii: Monohrafiia / O.O. Bakaiev ta in.; Red. O.O. Bakaiev; NAN Ukrainy, Mizhnarodnyi naukovo-navchalnyi tsentr informatsiinykh tekhnologii i system. – K.: Lohos, 2008. – 127 s.

6. Назаренко А.В., Звягинцева О.С. Сценарное прогнозирование развития социально-экономических систем // Электронный научный журнал КубГАУ.– 2012.– №84 // ej.kubagro.ru.

Nazarenko A.V., Zviagintseva O.S. Stenarnoe prognozirovanie razvitiia sotcialno-ekonomichskikh sistem // Elektronnyi nauchnyi zhurnal KubGAU.– 2012.– №84 // ej.kubagro.ru.

7. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України / С.І. Дорогунцов, Л.Г. Черняк, П.П. Боршевський та ін. – К.: Нічлава, 2002. – 690 с.

Sotsialno-ekonomichni systemy produktyvnykh syl rehioniv Ukrainy / S.I. Dorohuntsov, L.H. Cherniak, P.P. Borshchevskiyi ta in. – K.: Nichlava, 2002. – 690 s.

8. Anderson, A.R., Miller, C.J. (2003). "Class matters": human and social capital in the entrepreneurial process. *Journal of Socio-Economics*, 32: 17–36.

9. Barbier, E. (2005). Frontier Expansion and Economic Development. *Contemporary Economic Policy (USA: Brad R. Humphreys, West Virginia University)*, 23(2): 286–303.

10. Capello, R., Camagni, R., Chizzolini, B., Fratesi, U. (2008). *Modelling Regional Scenarios for the Enlarged Europe*. Berlin: Springer-Verlag Heidelberg. 321 p.

11. Carter, T., La Rovere, E. *Developing and Applying Scenarios*. 190 p.

12. Gaffeo, E., Canzian, G. (2011). The psychology of inflation, monetary policy and macroeconomic instability. *Journal of Socio-Economics*, 40: 660–670.

13. Gradus, Y., Lithwick, H. (1996). *Frontiers in Regional Development*. New York: Rowman & Littlefield Publishers. 334 p.

14. Williamson, C. (2012). Dignity and Development. *Journal of Socio-Economics*, 41(6): 763–771.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2016.